

بررسی خط به خط کتاب اصلی

نکات مهم و تله‌های تستی

خلاصه و درسنامه فشرده

آپدیت مرداد ۱۴۰۵

حقوق خانواده (حقوق مدنی ۵)

ناشر: دانشگاه پیام نور (دکتر ابراهیم تقی‌زاده، دکتر سحر علی‌پور)

منبع اصلی دانشجویان: دانشگاه پیام نور

مناسب برای رشته‌های //
حقوق و سایر رشته‌های مرتبط پیام نور

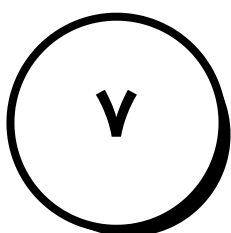
نویسنده جزوه //
تیم تالیف بژیک

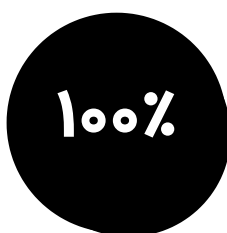
نوع فایل //
خلاصه میکرو طبقه‌بندی شده

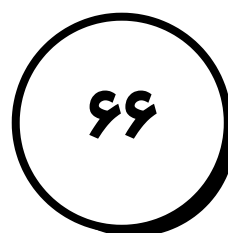
کیفیت //
تضمین ۱۰۰٪ مطالب

ساعت مطالعه

پوشش نکات

صفحه مفید

بخش اول: نکاح و انحلال نکاح

فصل اول: نکاح

گفتار اول: نکاح و مفهوم آن

مبحث اول: اهمیت اجتماعی و اخلاقی نکاح

- ✓ نکاح نهادی فطری و اجتماعی است که از بدو خلقت وجود داشته و مانع آلودگی جنسی و غوطه‌ور شدن انسان در ورطه فساد و بیماری می‌شود.
- ✓ این نهاد، نخستین گام در راه رهایی از خودخواهی و پذیرفتن مسئولیت‌های اجتماعی است و به همین دلیل همه شرایع آن را ترغیب کرده‌اند.
- ✓ همزیستی طبیعی زن و مرد نمی‌تواند جایگزین نکاح شود، زیرا بنیان خانواده بر هوس استوار نیست و مستلزم تکالیف و تعهداتی برای حفظ سرنوشت کودکان است.

مبحث دوم: تعریف نکاح

- ✓ در قانون مدنی ایران و بسیاری از کشورها مانند فرانسه، مقنن به دلیل بداهت و روشنی مفهوم نکاح، از تعریف صریح آن خودداری کرده است.
- ✓ نکاح در لغت به معنای تقابل، سلطه، غلبه، اختلاط، ضم و عقد است و در اصطلاح حقوقی به عقدی اطلاق می‌شود که سبب پیوند زوجیت می‌گردد.

 در اصطلاح حقوقی: نکاح، قراردادی است که به موجب آن زن و مرد در زندگی با یکدیگر شریک و متحد شده خانواده‌ای تشکیل می‌دهند.

دقت کنید: این تعریف جامع نیست و شامل «نکاح منقطع» (منعه) نمی‌گردد، زیرا هدف اصلی در نکاح منقطع، تشکیل خانواده نیست بلکه بیشتر جنبه تمتع جنسی و تعاون موقت دارد؛ لذا تعریف دقیق‌تر آن است که نکاح رابطه‌ای حقوقی-معنوی است که حق تمتع جنسی و تعاون را ایجاد می‌کند.

گفتار دوم: خواستگاری و نامزدی

مبحث اول: خواستگاری

- ✓ عمل خواستگاری که در اصطلاح فقه «خطبه» نامیده می‌شود، پیشنهاد ازدواجی است که اگرچه عرفاً از سوی مرد انجام می‌گیرد، اما از نظر حقوقی و شرعی منعی برای خواستگاری زن از مرد وجود ندارد.

تبصره مهم: طبق قانون مدنی، خواستگاری تنها از زنی جایز است که مانع نکاح نداشته باشد؛ بنابراین خواستگاری از محارم، زنان شوهردار، یا زنی که در عده طلاق یا وفات است، باطل و ممنوع است و در شرایطی مصداق جرم مزاحمت تلقی می‌شود.

مبحث دوم: مفهوم و ماهیت حقوقی نامزدی

- ✓ بند اول: مفهوم نامزدی

✓ هرگاه پیشنهاد خواستگاری با موافقت مخاطب روبرو گردد، نامزدی محقق می‌شود و این دوران تا زمان انعقاد قطعی عقد نکاح ادامه می‌یابد.

✓ بند دوم: ماهیت حقوقی نامزدی

✓ به موجب ماده ۱۰۳۵ قانون مدنی، وعده ازدواج به تنهایی ایجاد علقه زوجیت نمی‌کند، حتی اگر تمام یا بخشی از مهریه بین طرفین پرداخت شده باشد.

✓ نامزدی قراردادی جایز و غیرالزام‌آور است و هر یک از طرفین می‌توانند تا پیش از جاری شدن صیغه عقد، بدون ارائه دلیل از وصلت امتناع ورزند.

✓ با وجود جواز امتناع، اگر یکی از طرفین بدون دلیل موجه نامزدی را برهم زند و از این طریق خسارتی به طرف مقابل وارد کند، بر اساس قواعد عام مسئولیت مدنی مکلف به جبران خسارت خواهد بود.

✓ بند سوم: وضع هدایا و نامه‌های دوران نامزدی

✓ (الف) امکان استرداد هدایا: طبق ماده ۱۰۳۷، هدایای دوران نامزدی مشروط به وقوع وصلت است و در صورت برهم خوردن نامزدی، مشمول قواعد زیر است:

۱. وضع هدایای مصرف‌شدنی: هدایایی مانند گل و شیرینی که عادتاً با مصرف از بین می‌روند، قابل استرداد نیستند و هدیه‌دهنده حق مطالبه قیمت آن‌ها را ندارد.

۲. هدایایی که عادتاً نگاهداری می‌شود: هدایایی مانند انگشتر که قابل بقاء هستند، باید عیناً مسترد شوند. اگر این هدایا بدون تقصیر گیرنده تلف شده باشند، وی مسئولیتی ندارد؛ اما در صورت تلف با تقصیر، گیرنده ضامن پرداخت مثل یا قیمت مال است.

✓ (ب) استرداد هدایا در صورت فوت یکی از نامزدها:

نکته مهم: بر اساس ماده ۱۰۳۸، در فرض فوت یکی از نامزدها، فقط «عین» هدایای موجود قابل استرداد است و اگر مال به هر دلیلی (حتی با تقصیر گیرنده) تلف شده باشد، امکان مطالبه قیمت آن وجود ندارد.

✓ (ج) استرداد عکس: عکس‌های مبادله‌شده نوعی هدیه محسوب می‌شوند و در صورت باقی بودن عین و دارا بودن ارزش عرفی، قابل مطالبه و استرداد هستند.

✓ (د) استرداد نامه: نامه‌ها متعلق به شخصی است که نامه به نام او دریافت شده است و نمی‌توان او را قانوناً مجبور به بازگرداندن کرد؛ اما در صورت سوءاستفاده گیرنده، می‌توان از طریق دادگاه جبران خسارت و نابودی آن‌ها را درخواست نمود.

گفتار سوم: اقسام نکاح

✓ عقد نکاح بر اساس زمان استمرار به دو قسم «دائم» و «موقت» (منقطع یا متعه) تقسیم می‌گردد که این دو از حیث شرایط و موانع تفاوت‌های اساسی دارند.

✓ تفاوت‌های کلیدی و قانونی میان نکاح دائم و موقت به شرح زیر است:

۱. مدت نکاح: در نکاح موقت، ذکر دقیق مدت، شرط اساسی صحت عقد است و چنانچه صیغه بدون ذکر مدت جاری شود، قرارداد به نکاح دائم تبدیل می‌گردد (ماده ۱۰۷۵).

۲. **وضعیت مهریه:** تعیین مهر در نکاح موقت شرط صحت است و عدم تعیین آن موجب بطلان عقد می‌شود (ماده ۱۰۹۵)، در حالی که در نکاح دائم، عدم تعیین مهریه مبطل عقد نیست.
۳. **پرداخت نفقه:** در نکاح موقت، زوجه حق دریافت نفقه ندارد مگر آنکه این موضوع صریحاً شرط شده باشد یا عقد متبانیاً بر اساس آن واقع شده باشد (ماده ۱۱۱۳).
۴. **شیوه انحلال:** نکاح دائم عمده‌تاً به سبب طلاق منحل می‌شود، اما نهاد طلاق در نکاح موقت وجود ندارد و انحلال آن منحصرأ از طریق انقضاء مدت، بذل مدت یا فسخ صورت می‌پذیرد.
۵. **قوانین توارث:** در نکاح موقت، زوجین از یکدیگر ارث نمی‌برند و گنجاندن شرط توارث نیز در این نوع عقد، باطل و فاقد اثر حقوقی است.
۶. **مدت عده:** مدت زمان عده زن پس از انحلال نکاح موقت معادل «دو طهر» است، در حالی که این مدت در نکاح دائم برابر با «سه طهر» می‌باشد.

گفتار چهارم: شرایط صحت نکاح

مبحث اول: قصد و رضای باطنی

✓ بند اول: قصد

- ✓ زن و شوهر برای انعقاد عقد باید قاصد و راضی باشند؛ بنابراین عقد در حالت مستی، بیهوشی یا از روی شوخی، به دلیل فقدان قصد کاملاً باطل است.
- ✓ اشتباه در عقد نکاح دارای دو حالت و ضمانت اجرای متفاوت است:
- ✓ **نخست: اشتباه در هویت جسمانی:** از آنجا که شخصیت و هویت فیزیکی طرفین، علت عمده عقد نکاح است، هرگونه اشتباه در این مورد موجب بطلان کامل عقد می‌گردد (ماده ۱۰۶۷).
- ✓ **دوم: اشتباه در اوصاف:** اشتباه در ویژگی‌ها و صفات فرد (مانند تصور کارمند یا پزشک بودن) تاثیری در اعتبار عقد ندارد؛ مگر اینکه آن وصف خاص صریحاً شرط شده باشد یا قرارداد متبانیاً بر پایه آن شکل گرفته باشد، که در این حالت فرد متضرر حق فسخ خواهد داشت.

✓ بند دوم: وجود رضا

- ✓ در قانون مدنی، میان «قصد» (عنصر سازنده عقد) و «رضا» (عنصر اعتباربخش) تفاوت وجود دارد.
- ✓ عقدی که با قصد، اما بدون رضایت باطنی و تحت فشار و اکراه منعقد شود، باطل نیست، بلکه «غیر نافذ» است و صحت نهایی آن منوط به تنفیذ (تایید) بعدی شخص مکره خواهد بود (ماده ۲۰۹).

مبحث دوم: اعلام اراده در عقد نکاح

- ✓ اراده باطنی طرفین باید از طریق کلمات و الفاظی که صراحتاً دلالت بر قصد ازدواج دارند، بیان شود که این امر در اصطلاح «ایجاب و قبول» نامیده می‌شود (ماده ۱۰۶۲).
- ✓ برای صحت عقد، توالی عرفی میان ایجاب و قبول الزامی است؛ بدین معنا که قبول باید در فاصله زمانی متعارفی پس از ایجاب اعلام شود تا ارتباط منطقی آن‌ها قطع نگردد.

✓ بند اول: وکالت در ازدواج

- ✓ قانون‌گذار برای تسهیل ازدواج و رفع موانعی نظیر دوری مسافت، امکان اعلام اراده از طریق نماینده یا «وکیل» را مجاز دانسته است.

